

UMETNIŠKA PISMENOST – ZA IZBRANCE ALI ZA VSAKOGAR?

V prejšnji številki smo se posvetili bralni pismenosti – osrednji pismenosti, ki omogoča osnovno znajdenje v svetu in dostop do različnih možnosti in priložnosti, povezanih ne le z učenjem, ampak z umeščanjem posameznika v svet nasploh.

Koncept pismenosti pa je še veliko širši in se nanaša na različne vidike in vrste pismenosti. Med drugim smo na tem mestu v preteklih letih obravnavali medijsko pismenost in kritično pismenost, tokrat pa osvetljujemo problematiko umetnostnih predmetov in umetniško pismenost.

Pri tem izhajamo iz podmene, da senzibilnost za vrednost umetniških del in zmožnost njihovega razumevanja in razbiranja sporočil, ki jih nosijo, nikakor nista rezervirani za izbrance, ampak sta osnovni pravici in dobrini »slehernika«. Dostop do umetniških del, njihov estetski in emancipatorni naboj bi moral biti najširše omogočen in šola ima pri tem ključno vlogo, še posebej ko gre za deprivilegirana okolja ali otroke iz deprivilegiranih družin.

Pri soočanju z umetnostnimi deli nikakor ne gre le za njihovo estetsko dimenzijo, na katero po navadi prvi hip pomislimo v zvezi z umetnostjo. Z Lukom in Vončino rečeno (Luke in Vončina, Vzgoja in izobraževanje 3/2007) je pri kateri koli pismenosti v prvi vrsti pomemben kritični vpogled v to, kako neki simbolni sistem (npr. besedilni, vizualni, zvočni, gibalni itd.) oblikuje »svetove, kulture in identitete na vpliven, pogosto prikrit način«. Tudi pri umetniški pismenosti gre torej za to, da razumemo, kako dela nastajajo, katere ideje jih naddoločajo, kakšna sporočila nosijo, kako vplivajo na nas oz. na svet okrog nas, z drugimi besedami: gre za to, »da jih dojamemo v njihovi zmožnosti preoblikovanja teh istih svetov«, v tem torej, kako »delujejo in vplivajo na svet in odnose med ljudmi ter na vzgajanje učencev za kritično in angažirano zavzemanje stališč /.../ in s tem za sodelovanje pri oblikovanju družbenih polj, v katerih živijo in delajo« (prav tam). Nekoliko poetično bi lahko rekli, da je umetnost »dobra« za čute IN za misli, za bogatenje notranjih svetov in za razumevanje sveta zunaj nas!

Umetnostna pismenost torej implicira tako estetsko kot družbeno kritično in emancipatorno razsežnost. Ni domena ene ali druge umetnosti ali umetnika, kaj šele privilegij elit, ki se gredo kulturniško potrošništvo, ampak se v polju interpretacije umetniškega dela srečuje obilica strok in pogledov, zaradi česar lahko tudi umetnostna vzgoja in vzgoja k umetnostni pismenosti najbolj celovito poteka na stičišču vseh teh.

Kako potemtakem opredeliti umetniško pismenost v tem, najširšem smislu in v luči tovrstne multiperspektivne obravnave?

Po analogiji z definicijo medijske pismenosti Aspen Media Literacy Leadership Institute (1992, povzeto po Filipčič in Rutar Ilc, Vzgoja in izobraževanje 1/2009) bi lahko tudi umetniško pismenost opredelili kot zmožnost za dostop do umetniških del in sporočil, kot zmožnost za njihovo analizo in vrednotenje ter seveda tudi kot »produktivno in kreativno zmožnost«, tj. zmožnost za ustvarjanje in oblikovanje v najrazličnejših oblikah ob poznavanju osnovnih sredstev in konceptov umetniškega izražanja.

Kako lahko k temu prispeva šola?

Če se naslonimo na avstralski model razvijanja kritične pismenosti (prav tam) in njihova didaktična priporočila za razvoj medijske pismenosti, potem razvijanje umetniške pismenosti med drugim vključuje razvoj zmožnosti dekodiranja umetniških del (poznavanje značilnosti in zgradbe umetniških del, njihovih strukturnih pravil in vzorcev ter drugih značilnosti), razvijanje zmožnosti pripisovanja pomena umetniškim delom ter zmožnost analize in kritike umetniških del ob zavedanju, da le-ta »niso nevtralna, da so selekcionirana in da predstavljajo točno določen pogled na svet, da vplivajo na naše ideje in predstave ...«.

Od priporočil CML – Center for media literacy (E. Thoman, T. Jolls, 2005, povzeto prav tam) za razvijanje medijske pismenosti pa lahko povzamemo, kako pri pouku razvijati zmožnosti emancipiranega raziskovanja umetniških del (razbiranja njihovih učinkov tako na osebni ravni kot njihovega širšega družbenega vpliva) s pomočjo raziskovalnih vprašanj kot npr.:

»Kaj me je pri tem delu posebej nagovorilo? Kaj sem opazil? Katere kreativne tehnike so pritegnile mojo pozornost?«, s čimer pozornost usmerjamo na raziskovanje strukture in oblike sporočila, izraznih sredstev in učinkov le-teh na subjektivno recepcijo umetniškega dela;

»Kako bi lahko različni ljudje dojeli isto sporočilo?«, s čimer pozornost usmerjamo na različna občutenja in razumevanja različnega občinstva in s tem na multiperspektivnost;

»Kateri življenjski stili, vrednote in stališča so predstavljeni v sporočilu? Od kod izvirajo?«, s čimer raziskujemo, s čim so dela naddoločena ipd.

Umetniška pismenost je torej veliko več kot le veselje do umetnosti in uživanje v njeni estetski ali sporočilni vrednosti; je celo več kot zmožnost umetniškega ustvarjanja; umetniška pismenost je tudi opremljenost za to, da umetniško delo vidimo v kompleksni perspektivi, v luči učinkov, ki jih ima na bralca, in tudi tistih najširših: učinkov na družbo in družbena razmerja med ljudmi. Umetniška pismenost je torej preseganje kulturniške ali elitistične esteticistične poze z umeščanjem umetnostnih del v najširši prostor in čas ter idejni kontekst.

Tokratna številka je torej namenjena različnim vidikom umetniške pismenosti in umetnostim v šoli nasploh. Avtorji z različnih področij (umetnostnih in šolskega) osvetljujejo raznovrstne izzive, povezane z: umeščanjem umetnosti v šole, s poučevanjem umetnosti in z umetniško pismenostjo. Osrednja pozornost (sredica) pa je namenjena likovni oziroma vizualni umetnosti in njej pripadajoči pismenosti, ki bolj kot kadar koli prej pridobiva na veljavi in vplivu. V dobrem in slabem, kot izpostavljajo avtorji v pričujoči številki.

Dr. Zora Rutar Ilc,
odgovorna urednica